

ГУМАНІСТИЧНА ПАРАДИГМА УКРАЇНСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК: 159.9.01

Маслюк Андрій Миколайович

Кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник відділу науково-методичного супроводження психологічної підготовки суддів Національної школи суддів України, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0530-9969>

Анотація. У статті здійснено аналіз становлення гуманістичної парадигми української психології. З'ясовано, що зародження української професійної психології починається з XVII століття в Києво-Могилянській колегії: І. Гізель створив перший повний курс психології і, таким чином, сприяв виникненню професійної психології в Україні; Ф. Прокопович розробив детальну класифікацію емоцій, а Г. Кониський – першу національну вікову періодизацію розвитку особистості. Гуманістична парадигма продовжила своє формування в XX столітті в працях вчених української діаспори: формування психіки українського народу; розвиток особистості й освіти; психологічні портрети Т. Шевченка, А. Шептицького та інших відомих українців, через призму психоаналізу; основи етнічної психології, принципи психотерапії та гіпнотерапії та ін.

Уточнено, особливості формування психіки українського народу в руслі гуманістичної парадигми.

Ключові слова: гуманістична парадигма, особистість, психіка, психологія української діаспори.

Постановка проблеми. Питання реалізації гуманістичної парадигми в сучасному світі викликає занепокоєння. Особистість зустрічає на своєму життєвому шляху значні проблеми і їй зовсім не до гуманізму. Ми прагнемо встигати за стрімким інформаційним

поток, який щохвилини огортає нас. Адже світ змінюється в геометричній прогресії, і вже не має минулого, ще не має майбутнього, а є лише мить сьогодення. І ми не завжди розуміємо це агресивно налаштоване сьогодення. Куди рухається світ? Що відбувається з

© Маслюк А. М.

соціумом, природою? Ми постійно все ускладнюємо, забуваючи, що життя швидкоплинне. Забуваємо про гуманне ставлення до ближнього, про добро й повагу, про усмішку й тепло від цієї усмішки... Ми навіть часто не розуміємо себе. Забуваємо хто ми, своє коріння й втрачаємо свою унікальність для себе і світу. Особистість, яка не пам'ятає свого минулого, в майбутньому приречена на знищення. Асимілятивні процеси незворотні, але знання минулого, зокрема гуманістичної парадигми української психології, стануть запорукою становлення і розквіту в майбутньому кожної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема гуманізму досліджують не лише в психології, а й в інших науках, зокрема релігії, історії, педагогіки, філософії. Ціла плеяда науковців вивчала питання гуманізму (Г. Балл, Л. Дейвідсон, В. Зеньківський, В. Кремінь, Ф. Лерш, С. Максименко, А. Маслоу, А. Назаретян, К. Роджерста ін.). Зокрема, Г. Балл – раціогуманістичний підхід в психології; А. Волинець – діалог педагогічних культур; В. Франкл – сенс життя; К. Роджерс – клієнт-центрована терапія та ін.

Сучасний гуманізм виявляється у можливостях гармонійного зростання за умови сприятливих зовнішніх обставин, продуктивності самої особистості та підтримки її здібностей різноманітними засобами (соціальними, політичними, психологічними тощо). Але для того, щоб розуміти сучасний гуманізм, необхі-

дно пам'ятати про власний український психологічний доробок у цій царині. Викладаючи у різних навчальних закладах, можемо констатувати той факт, що українська психологія маловідома сучасному студенту. В останнього в пріоритеті зарубіжні фахівці (А. Адлер, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, З. Фройд, К. Юнг та ін.), і аж ніяк не українські вчені (І. Гізель, Г. Кониський, О. Кульчицький, В. Янів та ін.). Нам нав'язується західна парадигма психології, але в нас є своя гуманістична парадигма, що починає свій науковий шлях з XVII століття й продовжує сучасними науковими розробками (Г. Балл, С. Максименко, М. Савчин, А. Фурман та ін.). Ми маємо докласти всіх зусиль, кожен на своєму «фронті» роботи, щоб українська психологія стала відомою широкому загалу. Подолання «наукового комплексу меншовартості» стане запорукою розуміння цінності української психології в цілому.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Для розкриття проблеми становлення гуманістичної парадигми української психології необхідно вирішити низку питань: 1) з'ясувати особливості зародження української психології в Києво-Могилянському колегіумі; 2) встановити чинники формування психіки українського народу.

Мета публікації – розкрити особливості становлення гуманістичної парадигми української психології в науковому доробку вчених Києво-Могилянського колегіуму XVII ст.

та представників української діаспори ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Українська гуманістична парадигма бере свій початок, на наше переконання, з Києво-Могилянського колегіуму, що розпочав свою діяльність в 1632 році, а згодом став Києво-Могилянською академією. Саме в стінах цього унікального навчального закладу знаходимо перші паростки психологічної думки в роботах (І. Гізеля – перший повноцінний курс психології і зародження професійної психології в Україні; Ф. Прокоповича – класифікація емоцій; Г. Кониського – перша вітчизняна вікова періодизація розвитку особистості та ін.).

У курсі І. Гізеля (1600–1683) «Про всю філософію» був окремий розділ психології, який містив 14 питань: про органи відчуття, волю, емоції, сон, темперамент, мислення, мову, інтелект тощо. Вчений у своєму курсі психології розглядав питання усвідомлення свого життєвого призначення як важливого для становлення і розвитку людини[1]. Отже, датою народження в Україні професійної психології можна вважати 1645–1647 роки – період викладання І. Гізелем повноцінного за структурою і змістом курсу психології.

Ф. Прокопович (1677–1736) розробив детальну вітчизняну класифікацію емоційних станів людини. До першого класу належать: втіха, впевненість, радість, любов, прагнення, занепокоєння, тривога, надія, задоволення. До другого: гнів, обурення, ненависть, сором,

співчуття, страх, розпач, смуток. Найважливішим емоційним станом, основою всіх почуттів людини є любов, яка має властивості прагнути добра та не прагнути зла. Любов має бути безкорисливою. Вона проявляється у поведінці людини, а також її мові. Мова людини, яка любить, неспокійна, бурхлива, емоційна, містить паузи, повторення тощо. Вчений докладно обґрунтовує причини різних почуттів людини та дає рекомендації щодо їхньої корекції. Радість – це душевне збудження, що зумовлене уявою отриманого добра, а в разі надмірності уяви щодо досягнутого добра ми маємо стан щастя.

Г. Кониський (1717–1795) розробив першу вікову періодизацію людини: вік немовляти до 3-4 років; дитинство до 10 років; повноліття до 18 років; юність до 25 років; молодість до 35-40 років; перша старість від 55 до 60 років; останній, завершальний період життя є ознакою початку останньої старості. Г. Кониський враховував у створенні вікової періодизації не тільки фізіологічні механізми людини (певне співвідношення у процесі розвитку вологості й сухості), а й психологічні характеристики.

П. Юркевич (1826– 1874) у роботі «Серце і його значення в духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого» (1860) пропонує читачу своє бачення буття людини, крізь призму «філософії серця». Внутрішній світ є визначальним у розвитку особистості. Основою внутрішнього світу

(осердям духовного життя людини є серце). Релігійне переживання вказує нам на те, що серце є значно глибшою основою душевного життя, на відміну від розуму. Релігійна свідомість людини знаходиться в її серці, яке, згідно біблійних уявлень, є осередком всієї людини, її душевних сил. Людина пізнає навколишній світ за допомогою розуму, але пізнати таємничість світу можливо тільки серцем. Вважав, що розум людини – це вершина, а серце – коріння духовного життя (основа неповторності та унікальності людини в світі). Людина, за П. Юркевичем, це поєднання не душі й тіла, а відповідно, серця й розуму, де серце виступає основою психіки людини. Погляди вченого суттєво вплинули на розвиток філософської думки європейських мислителів.

Гуманістична парадигма продовжила своє становлення і в ХХ столітті в працях вчених української діаспори, незаангажованих радянською доктриною. Це дало їм можливість вільно висловлювати свої думки та погляди на низку питань: формування психіки українського народу (Я. Ярема, О. Кульчицький, І. Мірчук, В. Янів та ін.); розвиток та виховання особистості (Г. Ващенко, Б. Цимбалістий, Я. Ярема та ін.); психологічні портрети Т. Шевченка, А. Шептицького та інших видатних українців, крізь призму психоаналізу (С. Балей, О. Кульчицький); основи етнічної психології (В. Янів, Я. Ярема), принципи психотерапії і гіпнотерапії (Є. Глива) та ін. [1; 3; 4; 5; 7; 8; 10]. Свою увагу акцентуємо на про-

блемі формування психіки українського народу в наукових здобутках Я. Яреми та О. Кульчицького.

Я. Ярема (1884–1964) у роботі «Українська духовність у її культурно-історичних виявах» (1926) на основі праць М. Костомарова, В. Липинського та Д. Чижевського з'ясовує психологічні особливості українського народу й закликає вчителів враховувати їх під час роботи в школі, а також наголошує на активізації позитивних психологічних характеристик українського народу та поліпшенні негативних, які також притаманні українцям.

Вчений, досліджуючи українську психіку, приходять до висновку про те, що українці в переважній більшості є інтровертами. В центрі уваги українців знаходиться внутрішній світ, якому характерні такі риси як: висока моральність, сором'язливість, ідеалізм, моральні цінності, культ духовності, побожність, скептичність, відносна перевага інтелекту над цінностями, недооцінка зовнішньої активності. Відбувається переоцінка почуттів, тобто емоції переважають над когнітивною сферою та волею.

Власне інтенсивне внутрішнє життя вимагає від українців емоційного відображення в зовнішньому світі у вигляді народної творчості (піснях, музиці тощо). Найбільш важливою складовою внутрішнього життя українців була, є і буде духовна культура. Вона охоплює релігію, в основі якої лежать християн-

ські цінності – любов до ближнього свого, філософію, поезію, мистецтво тощо.

Середньостатистичного українця характеризує релігійність, моральність, естетичні якості, сприйняття зовнішнього світу з точки зору вічності, загальний рівень внутрішньої культури, прагнення до спокою, неквапливого життя, байдужість до швидкого темпу міста, неприйняття праці пов'язаної з промисловістю, більший інтерес українців до гуманітарних, а не точних наук. Слід наголосити, що Я. Ярема аналізував, як і його попередники, переважаюче в той час сільське населення, тому психологічні особливості українського народу стосуються в основному жителів села.

Вплив зовнішнього середовища сформував різні типи поведінки українців: 1) пасивна – уникнення, втеча у власний ідеалізований світ або ідеалізація навколишньої дійсності; 2) агресивна, що виявляється в критичному ставленні до зовнішнього світу, революційній, спонтанній реакції тощо.

Українській психіці притаманні наступні характеристики: непрактичність, економічна нерозвиненість, дефіцит освіти, забобонність, консерватизм, неорганізованість, аполітичність, які породжують, на думку Я. Яреми, не державність, а стан підкорення.

Соціальне життя українців знаходиться між двома полюсами: егоцентризму та загальнолюдських цінностей. У залежності від пріоритетів конкретної особистості проявляється її соціальна активність або пасивність. Поведін-

ка особистості може бути різною: самовідокремлення (сепарація), активно-деструктивна (досягнення власних інтересів), волелюбний індивідуалізм (базується на принципі рівності й добровільності) тощо [7].

Саме волелюбний індивідуалізм лежить в основі українського гуманізму, що виявляється у релігійній і національній толерантності стосовно інших народів, несхваленні насилля в різних проявах.

Психіці українців притаманний егоцентризм і загальнолюдські цінності, які утворюють певні суперечливі характеристики. В історії можна спостерігати приклади подвійної поведінки: жорстокий князь стосовно населення і щедрий меценат для бідних. Егоцентризм часто заважає українцям будувати українську державність, бо державні особи не можуть дійти спільної згоди й забути про власні амбіції. Власне невміння українців прийти до порозуміння було запорукою успіху у завоюванні українських земель іншими народами.

Перевага в психіці українців загальнолюдського співчуття, недостатня зовнішня активність, самозаглиблення, ідеалізм, містичність не сприяли активній боротьбі українського народу за незалежність.

Вплив культури, зокрема східної, та природи на психіку українського народу сформували українську індивідуальність. Споглядання типових, одноманітних краєвидів степу активізувало розвиток внутрішнього життя українців з акцентом до самозаглиблення.

Вплив степу на психіку українців виявляється ще й в тому, що під його дією сформувалися незалежність, своєрідність, де кожен був сам собі господар. Щедра земля не сприяла розвитку підприємливості та активному пошуку нових джерел прибутку. Українська земля була ласим шматком для інших, тому в історії українського народу переважають століття підпорядкування, життя під тиском завойовників, що, в свою чергу, впливало на формування психіки українського народу.

О. Кульчицький у роботі «Риси характерології українського народу» (1949) виділяє основні чинники, що формували національні психіки, отже, і психіку української людини: расові, географічні (геопсихічні), історичні, соціопсихічні (суспільні), культуроморфічні, глибинно-психічний чинник.

Расові чинники. Вчений наголошує на тому, що на психологічному рівні на психіку українського народу найбільший вплив мали дві основні раси – динарська (44 %) і східна (22 %), а решта є поєднанням цих рас та домішками інших. Східній расі притаманні почуття досить великої глибини та досить виразної якості. Настрої, а особливо в українців, мають переважно спокійно-сумовите забарвлення, людину східної раси можна окреслити як «елегійно-ідилічну людину» [6].

Психічні особливості становлення динарської раси полягають в достатньо інтенсивному розвитку чуттєво-афективного життя: від сп'яніння парубоцькою бійкою чи козаць-

ким бенкетом до сентиментальної насолоди мелодійністю зворушливої пісні. Протиставляючи життєві цінності східної людини, якій притаманні «ідилічно-елегійні настрої» та динарської, автор приходять до висновку, що останню можна назвати «лірично-драматичною людиною». І знаходить прототип в українській психіці, який відповідає «козацькому ідеалові».

Географічні чинники. Виходячи з розуміння відображення природи на формуванні психіки людини, О. Кульчицький розглядає психіку як структуру, що складається з трьох шарів: соматопсихічний (відчуття), тимопсихічний (почуття) та поїопсихічний (мислення та воля).

Вчений вказує на те, що на найнижчий шар психічної структури соматопсихічний (відчуття) впливає сонце. Більше чи менше сонячне освітлення викликає або життєрадісність, або пригніченість настрою. Наприклад, гарячий і вогкий клімат ослаблює життєву енергію, гарячий і вітряний клімат подразнює нервову систему тощо. Зокрема, ми можемо спостерігати суттєві відмінності у поведінці народів. Значна сонячна активність сприяла формуванню запального характеру – іспанці, італійці, португальці тощо. Натомість незначний сонячний вплив сформував урівноважені або дещо меланхолійні психіки – шведів, фінів, норвежців, прибалтів тощо. Отже, сонячна активність впливає на формування психічних структур різних народів.

На середній шар психічної структури – тимопсихічний (почуття) впливає сприймання краєвиду, тобто сприймання всіх форм географічного рельєфу. Внаслідок сублімальності (підсвідомого характеру), а з іншої сторони – постійності цих геопсихічних процесів, беззаперечним є факт перебудови психіки. Фактично йдеться про процес переходу зовнішнього у внутрішнє, що пов'язаний з переживаннями людини. Оскільки вплив природи на сприйняття людини є тривалим у часі, то відповідно психічні структури людини зазнають поступових змін.

На найвищій шар психічної структури – поїопсихічний (мислення та воля) впливає якісна й кількісна своєрідність географічного середовища в його відношенні до потреб, схильностей і настанов людини, впливаючи на її світосприймання, отже, на її ставлення до світу. Наприклад, країни з гарним пейзажем, як Греція або Італія, дали багато індивідуальностей з естетичною настановою, а містичну настанову так часто знаходимо в Тибеті «дах світу» – тибетське плато є найбільшим високогірним на Землі.

Історичні чинники. Історичні випробування, яких зазнав український народ у ХХ столітті очевидно не могли не позначитися на його психіці. Україна знаходиться на перехресті історичних шляхів, що виражалось психологічно впродовж віків життєвою ситуацією перебування людини на «межах можливостей існування, боротьби, випадковості,

провини, страждання, загрози смерті» [6].

Розташування українського простору нічим не захищеного, а одночасно надзвичайно врожайного і багатого, було ласим шматочком як для Заходу, так і для Сходу, що в свою чергу, збільшувало тиск «межових ситуацій» кожної людини.

Ідеалом в умовах постійної загрози, є лицарсько-козацький тип людини, підпорядкованої ідеалові оборони честі, волі та віри, героїчній формі життя («*vita heroica*»), тобто «*taxima*»). В історії України ми маємо приклади героїчної звитяги, починаючи від часів Київської Русі й завершуючи сучасною війною на сході України. На думку О. Кульчицького, існував тип і авантюрно-здобичницького козака, але він не створював традицію й ідеал козаччини. Як зазначає автор, існує «*vita minima*», як можливість переходу в «анабіотичний стан» захованого життя, що виражається в народній творчості – «тихше води, нижче трави», «покірне теля дві мами ссе», тобто життя проявляється відходом у себе, звуженням зовнішньої життєвої експансії до мінімуму [6].

Інтровертоване зосередження життя на власному «Я» визначається замкненістю вдачі, обороною проти витрати енергії в напрямі об'єкта світу, настороженим ставленням до оточення і часто також: зверненням психічної енергії на розбудову внутрішнього життя. Наприклад, селянська звичка відповідати на питання питанням є однією з рис цього стилю

інтровертованої замкнутості, що уникає зовнішніх контактів.

Історичні обставини зробили специфічний селекційний відбір, а саме, від печенігів і половців аж до колективізації винищували представників «*vita heroica*» і сприяли збереженню життя представників «*vita minima*». Крім того, історична дійсність впливала на людину через історичну свідомість, завдяки розповсюдженню козацької думи, що могла іноді надавати національній психіці деякого забарвлення фаталістичного песимізму.

Намагання вижити «*vita minima*» будь-якою ціною призводило до служіння більш сильнішому ворогу та завдавало шкоди становленню української ідентичності в світі. І таке пристосування до обставин (війни, голодомори, репресії тощо) формувало психологію, яка не була притаманна українцям. Зокрема, під час голодоморів в Україні людина намагалася вижити і почали красти (гнилу картоплю з поля, залишки зерна тощо), хоча до голодоморів такого ганебного явища в українських селах не було.

Соціопсихічні чинники суттєво вплинули на формування психіки українського народу через недостатню розмежованість суспільної структури й домінуюче сільське населення. Основним способом життя українського суспільства була мала група. Відбиток психіки селян на психіку українців автор вбачає у близькості до «землі», отже, конкретності й органічності, а також змісті та формі україн-

ської культури, особливостях людських взаємин.

Вчений детально аналізує психологічні особливості переважаючого сільського населення України: 1) обмеженість спілкування; 2) залежність від природи; 3) обмеженість взаємодії, що не сприяє проведенню громадських акцій у широких масштабах; 4) локалізовані особисті контакти носять характер «сусідства», що допомагає утворенню малих «інтимних» груп типу почуттєвих «спільнот переживання». Психологічне розуміння чужого душевного життя формувало переважно споглядальну, а не активну настанову.

Культуроморфічні чинники. Жодна культура не може бути утворенням однієї національної спільноти, оскільки кожна нація вибирає компоненти культури даного «культурного кола» і перетворює їх залежно від властивостей своєї психіки. Культурна зумовленість становища України полягає у факті її межового положення між Сходом і Заходом.

О. Кульчицький вказує на те, що культурна периферійність України спричинила ослаблення й запізнення трьох ідей, що сформували західну духовність: католицизм, ренесанс та просвітництво. Європейці під впливом католицизму отримали свою психологію взаємовідносин із зовнішнім і внутрішнім світом, що полягала у раціональному мисленні, соціальній взаємодії, згуртованості, праг-

ненні до переваги тощо. Доба Ренесансу сприяла пробудженню критичної думки, тобто людина мала зрозуміти, а вже потім вірити у ті чи інші явища. Отже, відбувалося пробудження людського розуму від догматичного тривалого сну. Ренесанс був не тільки відродженням Античної епохи, а й підґрунтям для розвитку індивідуалізму.

Доба Просвітництва сприяла розвитку, насамперед, математично-природничому пізнанню, а Романтизм давав подальший поштовх до розвитку індивідуалізму. І наслідком таких культурних трансформацій стало утворення західної духовності та її раціонально-активного світосприйняття. Таким чином, психологія європейця є раціональною і практичною за суттю.

На українців значний формуючий вплив здійснило християнство. Знання і наука як система абстрактних понять у середовищі конкретної селянської дійсності, насиченої цінностями соціальними та релігійними, не могли відразу захопити селянську психіку. Не було також сприятливих місцевих умов для розвитку раціональної й активної настанови, оскільки була суміжність із культурною сферою Азії. Західний персоналізм у селянському індивідуалістичному побуті знайшов відповідний ґрунт, а саме, інтровертоване заглиблення у внутрішній світ особистого переживання. Українська культура сприймає західний персоналізм, але надає йому свої особливості, які ближчі до азійського світовідчуван-

ня, тобто напряму розбудови особистості вглиб, замість експансії вшир. Отже, у своїй світосприймальній настанові українська культура здійснює орієнтацію як на Європу, так і на Азію.

Глибинно-психічні чинники. Психіці українців притаманний «комплекс меншовартості» як наслідок протиріччя між комфортним внутрішнім світом і несприятливим зовнішнім світом. Поєднання історичних, суспільних, політичних обставин та інтроверсії української психіки, сприяють поширенню комплексу меншовартості до кордонів спільного комплексу української спільноти. Приналежність до такої національної групи, як український народ, якому ще донедавна заперечували навіть право на мовну самостійність, а це, на думку автора, сприяє появі такого збірного комплексу. Так, комплекс меншовартості набирав забарвлення «комплексу кривди» внаслідок розходження між сприятливою самооцінкою власного внутрішнього світу і традицією марності спільних національних зусиль у мало цінному «зовнішньому світі».

Вплив найглибших шарів «колективного несвідомого» на формування української психіки цілком позитивний. Основою українського колективного несвідомого можна вважати злеляну в переживаннях і життєвих досвідах хлібороба – архетипову «magna mater» – добру землю. Для характерології українського народу має важливе значення те, що архетипова констеляція його

«колективного несвідомого» свідчить про добру первісність і первісну доброту найглибшої сфери української психіки.

На думку О. Кульчицького, оскільки українці не спромоглися забезпечити свій суверенітет, і в чийй свідомості ідея державності перетворилася на своєрідну крайню межу, то їм, безперечно, притаманний комплекс меншовартості.

Основні при-чини, які ведуть до утворення комплексу меншовартості. Так, передусім, це вкрай погані природні геополітичні умови життя і розвитку українців. Розташована на плодючих чорно-земах між ворожим степовим Сходом та експансивним, краще організованим Заходом, на перехресті шляхів із Азії в Європу і навпаки, Україна стала гарним шматком загарбників. Коли до цього ще додати пасивність і байду-жість, винятково хліборобський характер українського повсякдення, який не сприяв зростанню ризику, сміливості, енергійності зародження різних починань, особливі геопсихічні впливи землі, то виникнення комплексу меншовартості цілком закономірне. Отже, на думку О. Кульчицького, поєднання декількох чинників: географічного розташування України та миролюбної та неквапливої психології українців, утворили «комплекс меншовартості».

Не сприяли, як далі пише О. Кульчицький, визволенню із комплексу меншовартості й подальші умови життя українців під чужоземним гнітом. Незважаючи на комплекс мен-

шовартості, українці упродовж історії виявили багато відваги й героїзму, підкреслював Олександр Юліанович, прагнучи змінити життя на краще, будь-що визволитися із-під іноземного панування. На жаль, остаточно цей комплекс українці не здолали.

Отже, врахування психологічних особливостей українського народу в історичній ретроспективі в працях вчених української діаспори ХХ століття, сприятиме розумінню сучасної психології як окремої особистості, так і українського народу в цілому. Маємо пишати тим, що українські вчені не стояли осторонь психології, а торували власний шлях. Не забуваймо слова Тараса Шевченка «І мертвим, і живим, і не народженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє»: «Учітесь, читайте, / І чужому навчаєтесь, / Й свого не цурайтесь» [9, с. 320–321].

Подане вище є підставою для **висновків**:

1. З'ясовано, що гуманістична парадигма української психології розпочала торувати свій самостійний шлях з ХVІІ століття в стінах Києво-Могилянського колегіуму: І. Гізель створив перший повноцінний курс психології і, тим самим, сприяв зародженню професійної психології в Україні; Ф. Прокопович розробив деталізовану класифікацію емоцій, а Г. Кониський першу вітчизняну вікову періодизацію розвитку особистості.

2. Гуманістична парадигма продовжила

своє становлення і в ХХ столітті в працях вчених української діаспори: формування психіки українського народу; розвиток та виховання особистості; психологічні портрети Т. Шевченка, А. Шептицького та інших видатних українців, крізь призму психоаналізу; основи етнічної психології; принципи психотерапії й гіпнотерапії та ін.

3. Уточнено, що концепція «українського персоналізму» О. Кульчицького є продовженням першої психологічної спроби аналізу психіки українського народу здійсненого Я. Яремою. Саме волелюбний індивідуалізм лежить в основі українського гуманізму, що виявляється у релігійній і національній толерантності стосовно інших народів, несхваленні насилля в різних проявах. Беззаперечним є одне – ми маємо концепцію, що дає розуміння психології українського народу в цілому та окремої особистості в руслі гуманістичної парадигми.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів становлення гуманістичної парадигми української психології.

Перспективами подальших досліджень убачаємо у вивченні праць вчених Українського Вільного Університету, які сприятимуть ґрунтовному осмисленню психологічної спадщини представників української діаспори. Оскільки, на наш погляд, розуміння психологічного доробку вчених діаспори розкриє цілісну картину становлення української психології не тільки в Україні, а й поза її ме-

жами.

Перелік використаних джерел:

1. *Ващенко Г.* Проект системи освіти в самостійній Україні. Мюнхен : СУМ, 1957. – 48 с.
2. *Євченко І. М., Маслюк А. М.* Історія психології: філософський період / І. М. Євченко, А. М. Маслюк. – Кам'янець-Подільський: Друкарня «Рута», 2018 – 252 с.
3. *Історія психоаналіза в Україні [текст] / Сост. И. И. Крутько, Л. И. Бондаренко, П. Т. Петрюк.* – Харьков : Основа, 1996. – 360 с.
4. *Костомаров Н. И.* Две русские народности / Основа: Ежемес. обществ.-полит. и лит. худож. журн. – Петербург. – 1861. – № 3. – С. 33–80.
5. *Кульчицький О.* Незнаний митрополит / Олександр Кульчицький // Сучасність. – Мюнхен. – Липень, 1962. – № 7 (19). – с. 97–113.
6. *Кульчицький О.* Риси характерології українського народу / Енциклопедія Українознавства – I (загальна частина) Мюнхен – Нью-Йорк, 1949. – Том 2. – С. 708–718.
7. *Українська педагогічна думка Галичини в іменах: Яким Ярема* – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 244 с.
8. *Цимбалістий Б.* Тавро бездержавності. – Джерсі Сіті, Н.Дж. – ЗСА, 1982. – С. 39.
9. *Шевченко Т. Г.* Кобзар. Повна ілюстрована збірка [Текст] / передм. І. Дзюби – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2009 – 720 с.
10. *Янів В.* Психологічні основи окциденталізму / Володимир Янів. – Мюнхен: Український вільний Університет, 1996. – 206 с.

References (Transliteration):

1. *Vashchenko H.* Proekt systemy osvity v samostiinii Ukraini. Miunkhen : SUM, 1957. – 48 s.
2. *Yevchenko I. M., Masliuk A. M.* Istoriia psykholohii:

© Маслюк А. М.

- filosofskyi period / I. M. Yevchenko, A. M. Masliuk. – Kamianets-Podilskyi: Drukarnia «Ruta», 2018 – 252 s.
3. *Istoriya psykhoanalyza v Ukrainy [tekst]* / Sost. Y. Y. Krutko, L. Y. Bondarenko, P. T. Petriuk. – Kharkov : Osnova, 1996. – 360 s.
4. *Kostomarov N. Y. Dve russkyye narodnosti / Osnova: Ezchemes. obshchestv.-polyt. y lyt. khudozh. zhurn.* – Peterburh. – 1861. – № 3. – S. 33–80.
5. *Kulchytskyi O. Neznanyi mytropolyt / Oleksandr Kulchytskyi // Suchasnist.* – Miunkhen. – Lypen, 1962. – № 7 (19). – s. 97–113.
6. *Kulchytskyi O. Rysy kharakterolohii ukrainskoho narodu / Entsyklopediia Ukrainoznavstva – I (zahalna chastyna) Miunkhen – Niu-York, 1949. – Tom 2. – S. 708–718.*
7. *Ukrainska pedahohichna dumka Halychyny v imenakh: Yakym Yarema – Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2003. – 244 s.*
8. *Tsybalytsyi B. Tavro bezderzhavnosti.* – Dzhersi Siti, N.Dzh. – ZSA, 1982. – S. 39.
9. *Shevchenko T. H. Kobzar. Povna iliustrovana zbirka [Tekst] / peredm. I. Dziuby – Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia», 2009 – 720 s.*
10. *Yaniv V. Psykholohichni osnovy oksyidentalizmu / Volodymyr Yaniv. – Miunkhen: Ukrainskyi vilnyi Univer-sytet, 1996. – 206 s.*

Maslyuk Andrii

PhD (Psychological Sciences), Leading researcher of the department of scientific and methodological support of psychological training of judges of the National School of Judges of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

HUMANISTIC PARADIGM OF UKRAINIAN PSYCHOLOGY

ABSTRACT

The article analyzes the formation of the humanistic paradigm of ukrainian psychology. It was found that the birth of ukrainian professional

psychology began in the XVII century in the Kiev -Mohyla Collegium: I. Gizel created the first full course of psychology and, thus, contributed to the emergence of professional psychology in Ukraine; F. Prokopovich developed a detailed classification of emotions, and G. Konisky the first national age periodization of personality development.

The humanistic paradigm continued its formation in the XX century in the works of scientists of the ukrainian diaspora: the formation of the psyche of the ukrainian people; personal development and education; psychological portraits of T. Shevchenko, A. Sheptytsky and other prominent ukrainians, through the prism of psychoanalysis; fundamentals of ethnic psychology, principles of psychotherapy and hypnotherapy, etc.

It was clarified that the concept of “Ukrainian personalism” by A. Kulchitsky is a continuation of the first psychological attempt to analyze the psyche of the ukrainian people by Y. Yarema, which includes the following factors that shaped the psyche of the ukrainian people: racial, geographical, historical, sociopsychical, cultural morphic, and deep-psychological factor. The social life of ukrainians is between two poles: egocentrism and universal values. Depending on the priorities of a particular person, its social activity or passivity is manifested. It is precisely the freedom-loving individualism that lies at the heart of ukrainian humanism, which turns out to be in religious and national tolerance towards other peoples, and disapproval of violence in various mani-

© Маслюк А. М.

festations. The advantage in the psyche of ukrainian, universal compassion, lack of external activity, self-deepening, idealism, asceticism, mysticism did not contribute to the active struggle of the Ukrainian people for independence.

The influence of culture and nature on the psyche of the ukrainian people formed the ukrainian individuality. Contemplation of typical, monotonous types of steppe intensified the development of the internal life of ukrainians with an emphasis on concentration. So, we have a concept that gives an understanding of the psychology of the ukrainian people as a whole and of an individual within the humanist paradigm in particular.

Key words: humanistic paradigm, personality, psyche, psychology of the Ukrainian diaspora.

Маслюк Андрей Николаевич

Кандидат психологических наук, ведущий научный сотрудник отдела научно-методического сопровождения психологической подготовки судей Национальной школы судей Украины, г. Киев (Украина)

ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА УКРАИНСКОЙ ПСИХОЛОГИИ

Аннотация. В статье анализируется формирование гуманистической парадигмы украинской психологии. Установлено, что рождение украинской профессиональной психологии началось в XVII веке в Киево-Могилянской коллегии: И. Гизель создал первый полный курс психологии и, таким образом, способствовал появлению профессио-

нальной психологии в Украине; Ф. Прокопович разработал детальную классификацию эмоций, а Г. Кониский – первую национальную возрастную периодизацию развития личности.

Гуманистическая парадигма продолжила свое формирование в XX веке в трудах ученых украинской диаспоры: формирование психики украинского народа; личностное развитие и воспитание; психологические портреты Т. Шевченко, А. Шептицкого и других выдающихся украинцев сквозь систему психоанализа; основы этнической психологии, принципы психотерапии и гипнотерапии и др.

Выявлено, что концепция «украинского персонализма» А. Кульчицкого является продолжением первой психологической попытки анализа психики украинского народа Я. Яремы, которая включает в себя следующие факторы, сформировавшие психику украинского народа: расовый, географический, исторический, социально-психологический, культурно-морфический и глубинно-психологический фактор. Общественная жизнь украинцев находится между двумя полюсами: эгоцентризмом и общечеловеческими ценностями. В зависимости от приоритетов конкретного человека, проявляется его социальная активность или пассивность. Именно свободлюбивый индивидуализм лежит в основе украинского гуманизма, который проявляется в религиозной и национальной терпимости к другим народам и не-

© Маслюк А. М.

одобрении насилия в различных проявлениях. Преобладающие в душе украинца всеобщее сострадание, отсутствие внешней активности, самоутверждение, идеализм, аскетизм, мистицизм не способствовали активной борьбе украинского народа за независимость.

Влияние культуры и природы на психику украинского народа сформировало украинскую индивидуальность. Созерцание типичных, однообразных степных типов усилило развитие внутренней жизни украинцев с упором на концентрацию. Итак, у нас есть концепция, которая дает понимание психологии украинского народа в целом и человека в рамках гуманистической парадигмы в частности.

Ключевые слова: гуманистическая парадигма, личность, психика, психология украинской диаспоры.

Дата отримання статті: 25.09.2018
Дата рекомендації до друку: 21.10.2018
Дата оприлюднення: 01.11.2018

© Маслюк А. М.